

اوپک

(قسمت دوم)

تهیه و تنظیم: رقیه محمدی پرفکر

اشاره:

بخش اول آشنایی با سازمان اوپک با مطالبی در مورد چگونگی تشکیل این سازمان و ظرفیت تولید آن در سالهای گذشته در شماره گذشته مجله به چاپ رسید.

در ادامه مقاله مباحثی از قبیل علل کاهش نقش اوپک در تأمین انرژی جهان، اوپک و تغییرات قیمت نفت و نقش اوپک در تحولات بین‌المللی به شرح درآمده‌اند که نظر خوانندگان گرامی را به آن جلب می‌کنیم.

علل کاهش نقش اوپک در تأمین انرژی جهان در بررسی علل کاهش نقش اوپک در تأمین انرژی جهان به عوامل زیر برمی‌خوریم:

۱- علل تغییر در عرضه و تقاضای جهانی نفت در دوره ۱۹۷۵-۸۵. پس از افزایش سریع قیمت‌های نفت که از اواسط ۱۹۷۳ آغاز شد. کشورهای صنعتی در صدد تشکیل اتحادیه‌ای به منظور مقابله با بحران‌های نفتی برآمدند. سرانجام ۲۱ کشور عضو سازمان همکاری‌های اقتصادی و توسعه OECD در نوامبر ۱۹۷۴ آژانس بین‌المللی انرژی را تأسیس کردند. مهم‌ترین اهداف این اتحادیه کاهش وابستگی به نفت (بالاخص به نفت اوپک) از طریق استفاده بیش‌تر از سایر منابع انرژی زای جانشین نفت، صرفه جویی در مصرف، همچنین افزایش میزان ذخیره سازی در کشورهای عضو به منظور مقابله با بحران‌های کوتاه مدت انرژی بوده است.

۲- افزایش تولید نفت کشورهای غیر عضو اوپک پس از یک دوره رکود نسبی از ۱۹۸۶ به تدریج رو به افزایش گذاشت مشوق اصلی افزایش تولید، قیمت‌های بالای نفت بود که اولاً باعث افزایش تقاضا جهت تکنولوژی بیجیده اکتشاف، استخراج و تولید گردیده و سبب پیشرفت آن شد. ثانیاً کلیه کشورهای جهان را جهت شناسایی و توسعه منابع بالقوه خود بسیج کرد و ثالثاً تولید از منابع صعب

الوصول کوچک را که فقط با هزینه زیاد قابل انجام بود از نظر اقتصادی توجیه کرد.

۳- افزایش تولید و صادرات کشورهای با اقتصاد متمرکز.

شوروی در میان این گروه از کشورها از دیرباز به عنوان بزرگ‌ترین تولیدکننده نفت شناخته شده است. پس از شوروی کشور چین از اهمیت خاصی برخوردار بوده، به دنبال آن رومانی نیز به عنوان تولیدکننده نفت در صحنه جهانی ظاهر شده است.

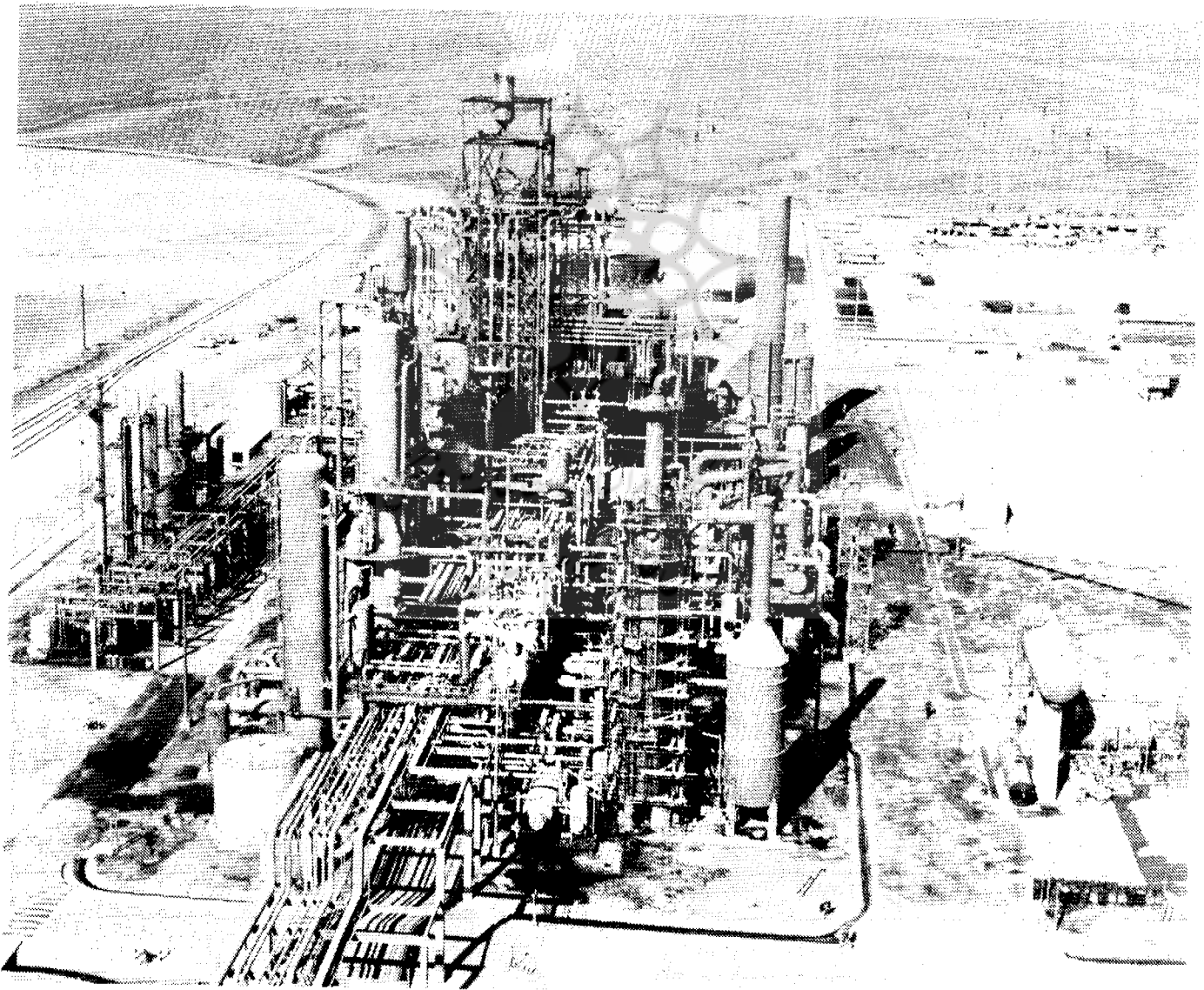
۴- ذخیره سازی و سیاست‌های کشورهای عضو آژانس بین‌المللی انرژی.

اولین افزایش قیمت نفت در ۱۹۷۳ سبب شد تا کشورهای صنعتی به منظور مقابله با تصمیمات اوپک گردهم آمده، آژانس بین‌المللی انرژی را با بیست و یک کشور عضو تشکیل دهند. این گروه از کشورها هدف عمده خود را کاهش اتکاء به نفت و به خصوص نفت اوپک قرار داده، تصمیم گرفتند که با اجرای برنامه‌های هماهنگ اولاً تا حد ممکن در مصرف انرژی خود صرفه جویی کرده، بازدهی و کارایی استفاده از انرژی را در بخش‌های مختلف اقتصادی افزایش داده، مصرف انرژی‌های جانشین شونده را در ترکیب انرژی خود بالا بردند.

۵- نوسانات ادواری فعالیت‌های اقتصادی در کشورهای صنعتی سرمایه داری، به علل گوناگون حجم تولید کالا و خدمت دچار نوسانات ادواری می‌شود. در دورانی که حجم کالا و خدمات تولیدی افزایش می‌یابد (دوره رونق) معمولاً مصرف انواع انرژی و منجمله نفت نیز افزایش نشان می‌دهد. در دوره‌های رکود اقتصادی مصرف انرژی و منجمله نفت کاهش می‌یابد. بعد از افزایش قیمت عمده نفت در ۱۹۷۹ اقتصاد جهان به طور اعم و کشورهای سرمایه داری به طور اخص، وارد یک دوره رکود طولانی اقتصادی شد که این رکود از دوره بحران اقتصادی در سال‌های ۱۹۳۰ میلادی تاکنون بی‌سابقه بوده است.

۶- نوسانات ارزی چون اکثر معاملات جهانی نفت به دلار آمریکا محاسبه می‌شود، بنابر این نوسانات این ارز نسبت به سایر ارزهای عمده در تعیین میزان قیمت نفت خام و فرآورده‌های مشتق از آن و بالنتیجه میزان مصرف در کلیه کشورهای جهان به جز آمریکا موثر است. در طی سنوات ۸۵-۱۹۸۱ ارزش برابری دلار آمریکا نسبت به سید ارزی «حق برداشت مخصوص» که خود مرکب از پنج ارز عمده است، حدود ۲۲ درصد افزایش یافته است. بنابراین، عده‌ای از اقتصاددانان از ترقی ارزش برابری دلار نسبت به سایر ارزها به عنوان یکی از عوامل موثر در کاهش مصرف نفت نام می‌برند.

۱۹۸۴	۱۹۸۳	۱۹۸۲	۱۹۸۱	۱۹۸۰	۱۹۷۹	۱۹۷۸	۱۹۷۷	۱۹۷۶	
۳۲۰/۰	۲۹۱/۶	۴۰۴/۳	۲۰۱/۸	۱۴۸/۱	۶۹/۲	۷۷/۹	۳۰/۵	۴۰/۸	الجزایر
۱۴/۰	۱۱/۰	۱۵/۳	۱۷/۳	۲۴/۲	۲۰/۲	۱۸/۱	/۹	/۹	اکوادور
—	۱۲/۹	۱۳/۲	۱۳/۵	۱۰/۵	۱۴/۳	۱۹/۹	۱۲/۳	۲۲/۰	گابن
۲۱۹/۰	۱۲۰/۶	۱۲۱/۱	۱۵۵/۸	۱۶۲/۶	۱۴۶/۹	۱۱۸/۶	۱۴۷/۲	۹۹/۱	اندونزی
۱۰۱/۰	۹۷/۴	۹۵/۰	۹۳/۵	۱۵۵/۰	۱۷۲/۶	۱۲۷/۵	۱۱۸/۹	۱۱۶/۰	ایران
۷۵/۰	۶۱/۳	۵۰/۰	۵۳/۹	۳۵/۰	۳۴/۱	۲۳/۱	۳۵/۷	۳۹/۰	عراق
۴۰۴/۰	۴۱۴/۰	۳۷۰/۲	۲۸۰/۸	۳۴۳/۴	۲۲۳/۶	۳۲۷/۱	۳۱۳/۳	۳۳۹/۰	کویت
۸/۰	۷۸/۷	۷۸/۰	۶۲/۱	۷۲/۵	۸۴/۶	۹۹/۲	۹۱/۲	۵۳/۰	لیبی
۱۲/۰	۱۶/۳	۱۰/۹	۲۳/۴	۷۴/۶	۲۴/۰	۳/۸	۱۳/۹	۱۱/۳	نجریه
۱۹/۸	۱۶/۸	۱۱/۶	۱۳/۲	—	۶/۷	—	—	—	قطر
۴۷۴/۰	۴۹۵/۴	۵۳۷/۶	۴۸۱/۰	۴۰۶/۸	۳۷۵/۶	۳۵۷/۵	۳۴۱/۴	۳۹۰/۰	عربستان سعودی
۶۷/۰	۶۰/۷	۴۵/۷	۳۷/۷	۱۹/۶	۱۳/۰	۷/۹	۲/۸	—	امارات متحده
۴۶۸/۰	۵۱۴/۶	۴۷۸/۰	۴۸۰/۱	۵۶۴/۷	۶۸۵/۲	۶۹۷/۵	۶۴۲/۹	۷۶۱/۶	ونزوئلا
۲۳۰۱/۸	۲۱۹۱/۳	۲۲۳۱/۱	۱۹۳۴/۱	۲۰۱۷/۰	۲۰۷۰/۰	۱۸۸۸/۱	۱۷۵۱/۰	۱۸۷۰/۹	جمع

۷- مشکلات مالی و بروز رقابت بین کشورهای عضو اوپک

در سنوات قبل از ۱۹۷۹ هر يك از کشورهای عضو می توانستند تا حدی نفت تولید شده خود را به قیمت هایی که قابل جذب بازار بود، به فروش برسانند و در مواردی کمبود عرضه نیز در بازارهای جهانی نفت به چشم می خورد. بنابراین، رقابت بین اعضا در آن زمان فقط به يك رقابت سیاسی برای کسب نفوذ بیش تر خصوصاً در منطقه خلیج فارس، محدود می شد.

به دلایلی که قبلاً ذکر شد از اواخر ۱۹۸۱ تاکنون، بازار جهانی نفت تضعیف شده است و میزان عرضه، مازاد بر تقاضا بوده است. در مارس ۱۹۸۲ و در جهت بهبود وضع عرضه و تقاضا، اوپک تصمیم به تعیین سقف تولید خود گرفت. متعاقباً در مارس سال بعد و با توجه به وضعیت هنوز رو به زوال بازار، این سازمان بر آن شد که به طور همزمان سقف تولید خود را پائین آورده، از قیمت ها به میزان ۵ دلار در هر بشکه بکاهد.

مسائل بنیادی که کشورهای عضو اوپک با آن مواجه هستند، عبارتند از کسری ممتد و مداوم بودجه عمومی دولت ها، کسری تراز پرداخت ها و افزایش میزان قروض خارجی کشورهای عضو به علت عدم وجود مدیریت مالی صحیح و استفاده صحیح از درآمدهای نفتی، متأسفانه اکثر کشورهای عضو اوپک با کسری بودجه و مواجهه بوده، مبالغی نیز به بازارهای سرمایه داخل و خارج مقروض هستند. بنابراین تولید بیش تر از سهمیه و فروش ارزان تر نفت موجبات تشدید بیش تر موقعیت های بحرانی را در بازار نفت به وجود می آورد.

۸- افزایش فعالیت های بازرگانی در بین اعضا

در چند سال اخیر بعضی از کشورهای عضو اوپک از صادر کننده نفت خام به صادر کننده فرآورده های نفت و گاز تبدیل شده اند و بعضی از آنها نیز فعالیت های وسیعی را برای سرمایه گذاری های پالایش و توزیع آغاز کرده اند.

بنابراین، کلبه عوامل مذکور سبب تضعیف سیستم قیمت گذاری نفت خام اوپک می شود و از مسائلی است که کشورهای عضو با آن مواجه هستند.

اوپک و تغییرات قیمت نفت

با وجود آنکه اوپک در ۱۹۶۰ به عنوان اعتراض نسبت به چند سنت کاهش قیمت در هر بشکه نفت صادراتی کشورهای عضو این سازمان بوجود آمد، لکن عملاً سال ها طول کشید تا آنکه اعضا این سازمان توانستند اعتراض خود را رسماً اعلام کرده، سرانجام کنترل تولید خود را در دست گیرند.

در ۱۹۷۵ تقریباً تمام اعضای سازمان مذکور کنترل تولید نفت خود را به دست آوردند. به طوری که در این سال درآمدهای حاصل از صادرات نفتی این کشورها به حدود ۵۰ برابر رقم سال ۱۹۶۰ بالغ شد. این افزایش درآمد تا حدودی ناشی از افزایش صادرات نفت و تا حدی نیز به علت افزایش قیمت آن صورت گرفت.

سال های متمادی دستیابی به مواد اولیه به بهای نازل یکی از اهداف اساسی سیاست بین المللی بوده است. افزایش قدرت اقتصادی اوپک مستقیماً در موقعیت اقتصادی اروپا، ژاپن و ایالات متحده امریکا انعکاس یافت و از طرفی، بر

آمار ذخایر اثبات شده نفت خام کشورهای حوزه خلیج فارس و کشورهای عضو اوپک

ذخایر اثبات شده نفت خام در سال (۸۸) درصد از مجموع جهان (میلیارد بشکه)

جمهوری اسلامی ایران	۹۲/۹	۱۰/۴
ابوظبی	۹۲/۲	۱۰/۳
دوبی	۴/۰	۰/۴
عراق	۱۰۰/۰	۱۱/۲
کویت	۹۱/۹	۱۰/۳
منطقه بی طرف	۵/۲	۰/۵
عمان	۴/۱	۰/۴
قطر	۳/۲	۰/۳
عربستان سعودی	۱۷۰/۰	۱۹/۰
جمع ذخایر کشورهای واقع در حوزه خلیج فارس	۵۶۳/۵	۶۳/۸
جمع ذخایر کشورهای عضو اوپک	۶۷۶/۳	۷۵/۸
کل ذخایر جهان	۸۹۱/۱	

مآخذ نشریه آمار سالانه بی بی سی (سال ۱۹۸۹)

جنگ اعراب و اسرائیل و از طرف دیگر بر روی روابط سیاسی کشورهای صنعتی و ملل جهان سوم اثر گذاشت. از هنگام استخراج نفت تاکنون، چهار

درآمدهای حاصل از صادرات نفتی کشورهای عضو اوپک

نام کشور	۱۹۷۶	۱۹۷۷	۱۹۷۸	۱۹۷۹	۱۹۸۰	۱۹۸۱	۱۹۸۲	۱۹۸۳	۱۹۸۴	۱۹۸۵
الجزایر	۴/۸	۵/۵	۵/۸	۸/۷	۱۲/۶	۱۲/۹	۱۱/۱	۹/۷	۹	۹/۱
اکوادور	۰/۶	۰/۴	۰/۵	۱/۰۳	۱/۳	۱/۵	۱/۲	۱/۴	۱/۶	۱/۶
گابن	۰/۹	۰/۹	۱/۳	۱/۳	۱/۹	۱/۷	۱/۷	۱/۴	۱/۳	۱/۳
اندونزی	۶	۷/۳	۷/۴	۸/۸	۱۵/۶	۱۸/۲	۱۵/۵	۱۳/۴	۱۲/۱	۹/۱
ایران	۲۲/۹	۲۳/۶	۲۱/۷	۱۹/۲	۱۳/۲	۱۲/۱	۱۶/۱	۱۹/۱	۱۲/۹	۱۵/۶
عراق	۹/۱	۹/۵	۱۰/۸	۲۱/۳	۲۶/۱	۱۰/۴	۱۰/۱	۹/۶	۹/۷	۹/۲
کویت	۸/۹	۸/۷	۹/۴	۱۶/۷	۱۷/۶	۱۳/۸	۷/۵	۸/۷	۱۰/۲	۸/۲
لیبی	۹/۴	۱۱/۲	۹/۶	۱۵/۷	۲۱/۹	۱۵/۳	۱۳/۹	۱۱/۱	۱۰/۳	۹/۵
نیجریه	۹/۴	۱۰/۹	۹/۵	۱۶/۶	۲۵/۶	۱۸/۳	۱۵/۶	۱۰/۷	۱۲/۱۶	۱۱
قطر	۲/۱	۱/۹	۲/۳	۳/۶	۵/۴	۵/۳	۳/۹	۳/۱	۴/۲	۴/۲
عربستان سعودی	۳۶/۳	۴۱/۱	۳۷/۸	۵۷/۵	۱۰۲/۴	۱۱۳/۴	۷۶/۲	۴۷/۸	۴۶/۸	۱۹/۴
امارات عربی متحده و نونا	۸/۴	۹/۲	۸/۶	۱۲/۸	۱۹/۴	۱۸/۷	۱۵/۵	۱۲/۶	۱۲/۳	۰/۲
	۸/۸	۹/۱	۸/۷	۱۳/۶	۱۸/۲	۱۹/۰	۱۵/۶	۱۳/۸	۱۳/۵	۱۱/۴
جمع	۱۲۷/۶	۱۳۹/۸	۱۳۳/۴	۱۹۷/۲	۲۸۱/۶	۲۶۰/۹	۲۰۴/۱	۱۶۲/۸	۱۵۵/۲	۱۳۸/۸

(ارقام بر حسب میلیارد دلار)

● رشد تفاهم مشترك بين اوبك و كسورهای تولید كنده
مستقل نفت یا غیر عضو اوبك، موجب تقویت آرام و یكنواخت
قیمت نفت به سمت قیمت عقلایی پایه و مورد هدف اوبك یعنی
۱۸ دلار برای هربشكه شده است.

دوره عمده را می توان در نحوه قیمت گذاری آن
تشخیص داد: دوره نخست از آغاز بهره برداری از
نفت تا ۱۹۷۰ را در برمی گیرد. در این دوره
شرکت های عظیم نفتی، کنترل کامل بازار را در
دست داشتند و هر قیمتی را که خود می خواستند
برای نفت تعیین می کردند.

دوره چهارم از ۱۹۸۲ تاکنون ادامه دارد که
قیمت نفت در طی آن کاهش یافته است. طی این
دوره قیمت نفت به کمتر از ۱۰ دلار در هر بشكه

دوره سوم از ۱۹۷۲ تا ۱۹۸۲ بود که کشورمان
نفت خیز کنترل قیمت ها را به دست گرفتند. قیمت
نفت در این دوره سیر صعودی نمود.

دوره دوم از ۱۹۷۰ تا ۱۹۷۲ بود که قیمت نفت
با مذاکره میان اعضاء اوبك و شرکت های نفتی
تعیین می شد.

پیش بینی تولید، مصرف و صادرات نفت خام و در آمد ارزی حاصل در ایران

۱۳۷۷		۱۳۷۲		۱۳۷۱		۱۳۷۰		۱۳۶۹		۱۳۶۸		شرح
ادامه	اجرای برنامه	ادامه	اجرای برنامه	ادامه	اجرای برنامه	ادامه	اجرای برنامه	ادامه	اجرای برنامه	ادامه	اجرای برنامه	
روند	کلان	روند	کلان	روند	کلان	روند	کلان	روند	کلان	روند	کلان	
۲۴۸۷	۲۵۰۰	۲۷۱۴	۴۰۶۹	۲۸۳۱	۳۹۷۰	۲۸۶۴	۳۶۶۳	۲۸۷۷	۳۵۵۶	۲۸۸۸	۳۳۲۲	ظرفیت تولید نفت خام
۲۲۳۸	۴۰۲۵	۲۴۳۹	۳۶۳۹	۲۵۴۴	۳۵۵۲	۲۵۷۲	۳۲۷۹	۲۵۸۵	۳۱۸۵	۲۵۹۶	۲۹۸۰	متوسط تولید نفت خام
۸۰۶	۱۶۱۳	۷۶۶	۱۳۰۰	۷۶۸	۱۱۶۵	۷۶۳	۱۱۷۵	۷۵۲	۸۸۱	۷۴۵	۷۴۳	خوراك بالایشگاههای داخلی
۴۹۸	۱۹	۴۹۸	۸۷	۴۹۸	۱۳۱	۴۹۸	۹۷	۴۴۷	۳۰۶	۴۰۳	۳۷۹	نفت خام معادل جهت نامین کمیود فرآوردهای نفتی
۱۳۰۴	۱۶۳۲	۱۲۶۴	۱۳۸۷	۱۲۶۶	۱۲۹۶	۱۲۶۱	۱۲۷۲	۱۱۹۹	۱۱۸۷	۱۱۴۸	۱۱۲۲	جمع نفت خام مصرفی داخلی
۹۳۴	۲۳۹۳	۱۱۷۵	۲۲۵۲	۱۲۷۸	۲۲۶۶	۱۳۱۳	۲۰۰۷	۱۳۸۶	۱۹۹۸	۱۴۴۸	۱۸۵۸	نفت خام دردسترس برای صادرات
۷۳۰	۱۸۷۸۰	۶۸۳۳	۱۲۹۰۵	۷۰۴۴	۱۲۴۳۴	۶۹۹۷	۱۰۶۹۵	۷۰۸۲	۱۰۲۱۰	۷۱۳۵	۹۱۵۵	ارز تحصیلی از فروش نفت خام در دسترس برای صادرات (برحسب میلیون دلار)
	۲۱/۵		۱۵/۷		۱۵/۱		۱۴/۶		۱۴/۰		۱۳/۵	قیمت نفت خام در هر بشكه به دلار نایت ۱۹۸۶

● کاهش قیمت نفت کمبود عواید نفتی و در نتیجه تأمین کسری تراز پرداخت‌ها، کشورهای عضو اوپک را مجبور به کاهش مخارج عمومی و کاهش واردات انواع کالاهای خارجی کرد و انگیزه دوری جستن و اتکا به درآمد نفت را بیش تر کرد. چنانچه طی سال‌های ۸۶-۱۹۸۲ عواید نفتی پنج کشور اصلی تولید کننده (ایران، عراق، عربستان، امارات و کویت) به طور متوسط سالانه ۱۴/۹ درصد کاهش داشت. حال آنکه در همین دوره در امر صادراتی حاصل از صدور کالاهای دیگر به استثناء نفت به طور متوسط سالانه ۱۵/۹ درصد رشد را نشان می‌داد.

رسید، ولی با اقدامات بعدی اوپک قیمت آن به سطح معقول تری رسیده است.

تراز پرداخت‌ها

کاهش قیمت های نفت و در نتیجه کاهش عواید نفتی کشورهای عضو اوپک عملی بود در جهت وخامت تراز پرداخت‌های کشورهای مذکور. در نتیجه این کسری تراز پرداخت‌ها دولت های این کشور ما مجبور به کاهش مخارج عمومی و کاهش واردات انواع کالاهای خارجی شدند. از طرف دیگر، انگیزه دوری جستن و اتکا به درآمد نفت در این کشورها بیشتر شد و دولت‌ها به فکر تولید کالاهای دیگر افتادند. بین سال‌های ۱۹۸۲-۱۹۸۶ عواید نفتی پنج کشور اصلی تولید کننده نفت در خلیج فارس یعنی ایران، عراق، عربستان سعودی، امارات متحده عربی و کویت به طور متوسط سالانه ۱۴/۹ درصد کاهش نشان می‌داد. در حالی که در همین دوره درآمد صادراتی حاصل از صدور کالاهای دیگر به استثناء نفت به طور متوسط سالانه ۱۵/۹ درصد رشد داشت. صادرات مواد غیر نفتی به مثابه بخشی از کل صادرات طی همین دوره از ۳/۳ درصد به ۱۳/۹ درصد رسید. در ونزوئلا سهم صادرات بخش های دیگر اقتصادی به استثناء بخش نفت از ۵ درصد به ۲۳ درصد رسید، در حالیکه در همین دوره زمانی ۵۰ درصد صادرات اندونزی را کالاهایی غیر از نفت تشکیل می‌داد.

به هر حال، کشورهایی مانند نیجریه وجود دارند که هنوز صادرات آنها متکی به نفت است. از طرف دیگر در بخشی از کشورهای عضو اوپک، کاهش عواید صادراتی منجر به افزایش بدهی های خارجی شده است. در میان کشورهای صادرکننده نفت در خلیج فارس، نسبت بدهی های خارجی به تولید ملی در مورد ایران تنها ۲ درصد است، در حالی که همین رقم برای عربستان سعودی و عراق به ترتیب ۲۵ و ۲۳ درصد، و برای کویت و امارات ۳۴-۳۱ درصد است. همین نسبت بدهی ها برای

غیرنفتی کشورهای حوزه خلیج فارس در حدود ۷ میلیون تن و ناوگان نفتی ۱۱ میلیون تن است که ظرفیت موجود تنها برای کم تر از ۴٪ نیازهای عملیات جاری منطقه کافی خواهد بود. لذا کشورهای منطقه می توانند با در نظر گرفتن نیاز سال های آینده منطقه، با سرمایه گذاری و مساعدت با یکدیگر اقدام به جذب متخصصین و بدست آوردن تکنولوژی لازم در این زمینه کنند. ایجاد خطوط دریایی منظم و متنوع جهت حمل نفت، گاز، حمل موادشیمیایی، کالاهای خشک حمل مسافر و غیره می تواند جزء این همکاری های مشترک باشد.

نقش اوپک در تحولات بین المللی و آینده آن

سازمان کشورهای صادر کننده نفت (اوپک) که در ۱۹۶۰ به منظور برقراری يك سیستم عادلانه قیمت گذاری نفت به وجود آمد، طی سالیان متمادی فعالیت خود توانسته است به عنوان يك سازمان قدرتمند اقتصادی نقش فعال و تعیین کننده ای را در یهنة اقتصاد بین المللی ایفا کند. علاوه بر این سازمان مزبور نه تنها در مبادلات اقتصادی، بلکه در صحنه سیاست بین المللی نیز نقش موثری داشته است. در این زمینه می توان به تصمیم کشورهای عربی عضو اوپک مبنی بر تحریم نفتی غرب (حامیان اسرائیل) طی جنگ اعراب و اسرائیل در اواخر ۱۹۷۳ اشاره کرده که در اقتصاد بین الملل از آن به عنوان «شوگ نفتی» جهان یاد می کنند. بر اثر این اقدام اعراب ان چنان بحرانی در معاملات نفتی بین الملل بوجود آمد که ناگهان قیمت جهان نفت را حدود ۴ برابر افزایش داد. به این ترتیب، اوپک به اهمیت نفت به عنوان شریان حیاتی اقتصاد کشورهای صنعتی هر چه بیشتر پی برده و نقش حساس آن در روابط بین الملل روشن تر شد.

پس از وقوع نخستین بحران نفتی، پی آمدهای انقلاب ایران و قطع صدور نفت ایران در آغاز جنگ ایران و عراق، بار دیگر جهان را با کمبود عرضه جهانی نفت مواجه ساخت و موجب افزایش قیمت این ماده انرژی زا گردید. به طوری که دومین شوگ نفتی را در جهان به وجود آورد. تا سالیان متمادی این کارتل های نفتی بودند که تصمیم می گرفتند در کجا و چه موقع به دنبال نفت باشند و هم اینها بودند که تعیین می کردند. پس از کشف آن به چه اندازه استخراج کنند و سرانجام همین شرکت های نفتی بودند که در سایه نبات و وسعت بازارهای خود تصمیم می گرفتند. نفت را به چه قیمتی و به چه کسانی بفروستند. لکن اکنون دیگر چنین نیست و کمپانیهای نفتی،

دیگر کشورهای عضو اوپک متفاوت است، در حالی که برای نیجریه ۴۰ درصد، برای ونزوئلا ۵۷ درصد و بالاخره برای اندونزی ۵۸ درصد تولید ملی است. با توجه به ذخایر عظیم نفتی، اکثر کشورهای حاشیه خلیج فارس، هر چند در مقابل نوسانات قیمت نفت بسیار حساس هستند، می توانند در آینده نیز از پرداخت های مطمئن تری برخوردار باشند.

فعالیت های استخراج، اکتشاف، تصفیه و حمل نفت

جمهوری اسلامی ایران پس از انقلاب توانسته است بدون کمک متخصصان خارجی کلیه فعالیت های نفتی خود اعم از اکتشاف، استخراج و تصفیه را به کمک نیروهای متخصص خود انجام دهد.

در طول جنگ تحمیلی نیز قدرت نیروهای متخصص ایرانی در انجام عملیات نفتی و راه اندازی پالایشگاه های داخلی بر همگان آشکار شد. در این زمینه ها کشورهای منطقه می توانند از تجارب یکدیگر استفاده کنند. در مورد حمل نفت نیز زمینه همکاری ها بسیار وسیع است. هم اکنون حجم عملیات بارگیری و تخلیه در خلیج فارس به گونه ای است که مثابه آن در این مقیاس در کم تر نقطه ای از جهان به چشم می خورد برای مثال میزان تخلیه و بارگیری نفت در پایانه خارک به تنهایی چیزی نزدیک به مجموع عملیات تخلیه و بارگیری تردام است. چه رسد به حجم کل عملیات تخلیه و بارگیری همه کشورهای حوزه خلیج فارس با مجموع ۲۹۲ پست اسکله بارگیری و تخلیه کالا، متأسفانه در مقابل حجم عملیات کشتیرانی موجود میزان وسایط حمل و نقل دریایی متعلق به کشورهای حوزه خلیج فارس اعم از کشتی های نفتی و غیرنفتی تا حد زیادی اندک است.

در حال حاضر ظرفیت مجموع ناوگان تجاری

قدرتمندان مطلق العنان در عرضه بازار جهانی نفت نیستند.

سازمان اوپک، طی متجاوز از دوده فعالیت خود اگر چه فراز و نشیب‌های فراوانی را پشت سر گذاشته است و کنفرانس‌های موفق و ناموفق بسیاری را برگزار کرده است. لکن در مجموع اقدامات این سازمان توانسته است نسبت به تامین حقوق حقه اعضا و واقف ساختن آنها به ارزش و اهمیت واقعی نفت، گام‌های موثری بردارد.

از آنچه گذشت می‌توان چنین نتیجه گرفت که با توجه به اهمیت و نقش جهانی نفت در اقتصاد بین الملل نه تنها از توانایی اوپک در سال‌های آینده کاسته نخواهد بلکه این سازمان به عنوان يك اتحاد پایدار و قدرتمند اقتصادی، حداقل طی دهه‌های آینده می‌تواند در صحنه جهانی نقش خود را به نحو موثری، ایفا کند.

■ منابع و مأخذ:

- ۱- بررسی تحولات اقتصادی کشور بعد از انقلاب، نشریه اداره بررسی‌های اقتصادی بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران.
- ۲- ماهنامه پیک نفت: ۱۳۶۸.
- شماره ۲۴۸، مهر ماه ۱۳۶۸.
- شماره ۲۴۹، آبان ماه ۱۳۶۸.
- شماره ۲۵۰، آذر ماه ۱۳۶۸.
- شماره ۲۵۱، دی ماه ۱۳۶۸.
- شماره ۲۵۲، بهمن ماه ۱۳۶۸.
- شماره ۲۵۳، اسفند ماه ۱۳۶۸.
- ۳- مجله وزارت امور اقتصادی و دارایی.
- ۴- بررسی روند تحولات بازار جهانی نفت، وزارت برنامه و بودجه، معاونت امور اقتصادی دفتر اقتصاد کلان، فروردین ۱۳۶۸.
- ۵- تاریخ اوپک، نوشته فواد روحانی، ترجمه منوچهر روحانی.
- ۶- فشرده‌ای از برنامه کلان ده ساله ۷۷ - ۱۳۶۸ صنعت نفت.
- روابط عمومی و ارشاد وزارت نفت.
- ۷- آمار اقتصادی و انرژی جهان، مدیریت امور بین الملل اداره آمار و بررسی گزارش‌های نفتی بین الملل، فروردین ۱۳۶۴.
- ۸- بررسی علل کاهش نقش اوپک در تامین انرژی جهان، امور اوپک و روابط بین الملل مدیریت امور بین الملل، وزارت نفت، ۱۳۶۶.

سال	تولید روزانه (هزار بشکه در روز)	کل میزان تولید تا تاریخ ذکر شده هزار بشکه	درصد تغییر تولید روزانه هر سال
۱۹۱۳	۵/۰	۱/۸۲۵	۶۰/۰
۱۹۱۴	۸/۰	۴/۷۴۵	۲۵/۰
۱۹۱۵	۱۰/۰	۸/۳۹۵	۲۰/۰
۱۹۱۶	۱۲/۰	۱۲/۷۸۷	۵۸/۳
۱۹۱۷	۱۹/۰	۱۹/۷۲۲	۲۴/۲
۱۹۱۸	۲۳/۶	۲۸/۳۴۵	۱۷/۸
۱۹۱۹	۲۷/۸	۳۸/۴۸۴	۲۰/۱
۱۹۲۰	۳۳/۴	۵۰/۷۱۴	۳۶/۸
۱۹۲۱	۳۵/۷	۶۷/۳۸۷	۳۳/۵
۱۹۲۲	۶۱/۰	۸۹/۶۳۲	۱۳/۳
۱۹۲۳	۶۹/۱	۱۱۴/۸۶۴	۲۸/۱
۱۹۲۴	۸۸/۴	۱۴۷/۲۳۷	۸/۵
۱۹۲۵	۹۶/۰	۱۸۲/۲۷۵	۲/۳
۱۹۲۶	۹۸/۲	۲۱۸/۱۱۷	۱۰/۷
۱۹۲۷	۱۰۸/۷	۲۵۷/۸۰۵	۹/۲
۱۹۲۸	۱۱۸/۷	۳۰۱/۲۶۶	-۲/۷
۱۹۲۹	۱۱۵/۵	۳۳۳/۴۱۱	۸/۷
۱۹۳۰	۱۲۵/۶	۳۸۹/۲۳۴	-۳/۲
۱۹۳۱	۱۲۱/۶	۳۳۳/۶۲۰	۱۱/۲
۱۹۳۲	۱۳۵/۴	۴۸۳/۰۹۱	۱۰/۲
۱۹۳۳	۱۴۹/۰	۵۳۷/۴۸۳	۶/۴
۱۹۳۴	۱۵۸/۵	۵۹۵/۳۳۴	-۱/۰
۱۹۳۵	۱۵۶/۹	۶۵۲/۶۰۷	۹/۲
۱۹۳۶	۱۷۱/۴	۷۱۵/۳۲۵	۲۴/۴
۱۹۳۷	۲۱۳/۲	۷۹۳/۱۲۹	-۰/۷
۱۹۳۸	۲۱۴/۷	۸۷۱/۵۰۱	-۰/۳
۱۹۳۹	۲۱۴/۱	۹۴۹/۶۵۲	-۱۵/۴
۱۹۴۰	۱۸۱/۲	۱/۰۱۵/۹۶۹	-۲۳/۲
۱۹۴۱	۱۳۹/۱	۱/۰۶۶/۷۴۶	۴۲/۳
۱۹۴۲	۱۹۸/۰	۱/۱۳۹/۰۰۳	۳/۲
۱۹۴۳	۳۰۲/۴	۱/۲۱۳/۶۱۴	۳۶/۳
۱۹۴۴	۲۷۸/۸	۱/۳۱۵/۶۵۹	۲۸/۳
۱۹۴۵	۳۵۷/۶	۱/۴۴۶/۱۸۵	۱۲/۵
۱۹۴۶	۴۰۲/۲	۱/۵۹۳/۰۰۴	۵/۶
۱۹۴۷	۴۲۴/۷	۱/۷۴۸/۰۰۲	۲۲/۵
۱۹۴۸	۵۲۰/۲	۱/۹۳۸/۳۸۶	۷/۸
۱۹۴۹	۵۶۰/۹	۲/۱۴۳/۰۹۸	۱۸/۴
۱۹۵۰	۶۶۴/۳	۲/۳۸۵/۵۷۳	-۴۷/۴
۱۹۵۱	۳۴۹/۶	۲/۵۱۳/۱۷۳	-۱۲/۱
۱۹۵۲	۲۷/۶	۲/۵۲۳/۲۷۳	-۲/۹
۱۹۵۳	۲۶/۸	۲/۵۳۳/۰۷۳	۱۲۹/۱
۱۹۵۴	۶۹/۴	۲/۵۵۵/۴۷۳	۲۳۵/۷
۱۹۵۵	۳۲۸/۹	۲/۶۷۵/۵۰۸	۶۴/۷
۱۹۵۶	۵۲۱/۸	۲/۸۷۳/۷۹۸	۳۲/۹
۱۹۵۷	۷۱۹/۸	۲/۱۳۴/۵۳۹	۱۳/۸
۱۹۵۸	۸۲۶/۱	۳/۴۲۸/۰۶۵	۱۲/۴
۱۹۵۹	۹۲۸/۲	۳/۷۷۶/۸۷۵	۱۲/
۱۹۶۰	۱۰۶۷/۷	۳/۷۷۶/۸۷۵	۱۵/
۱۹۶۱	۱۲۰۲/۲	۴/۱۶۷/۶۴۱	۱۲/
۱۹۶۲	۱۳۲۴/۵	۴/۶۰۶/۴۴۵	۱۱/
۱۹۶۳	۱۴۹۱/۳	۵۰۹/۵۲۹	۱۱/
۱۹۶۴	۱۷۱۰/۷	۵/۶۳۷/۸۵۲	۱۴/
۱۹۶۵	۱۹۰۸/۳	۶/۲۶۳/۹۶۱	۱۱/
۱۹۶۶	۲۱۳۱/۸	۷/۷۳۸/۵۹۰	۱۱/
۱۹۶۷	۲۶۰۳/۲	۸/۶۸۸/۷۷۰	۲۲/
۱۹۶۸	۲۸۳۹/۸	۹/۷۲۸/۱۳۷	۹/
۱۹۶۹	۳۳۷۵/۸	۱۰/۹۶۰/۳۹۲	۱۸/
۱۹۷۰	۳۸۲۹/۰	۱۲/۳۵۷/۸۷۷	۱۳/
۱۹۷۱	۴۵۳۹/۵	۱۴/۰۱۴/۷۹۵	۱۸/
۱۹۷۲	۵۰۰۳/۲	۱۵/۸۵۳/۲۵۰	۱۰/
۱۹۷۳	۵۸۶۰/۹	۱۷/۹۹۲/۴۷۱	۱۶/
۱۹۷۴	۶۰۲۱/۶	۲۰/۱۹۰/۳۸۰	۲/
۱۹۷۵	۵۳۵۰/۱	۲۲/۱۳۳/۱۶۷	-۱۱/
۱۹۷۶	۵۸۸۲/۹	۲۴/۲۹۶/۳۰۸	۱۰/
۱۹۷۷	۵۶۶۲/۸	۲۶/۳۶۳/۲۳۰	-۳/
۱۹۷۸	۵۲۴۱/۷	۲۸/۲۷/۴۴۲	-۷/
۱۹۷۹	۳۱۶۷/۹	۲۹/۴۳۲/۷۲۶	-۳۹/
۱۹۸۰	۱۴۶۷/۳	۲۹/۹۶۹/۷۵۸	-۵۳/
۱۹۸۱	۱۳۱۵/۹	۳۰/۴۵۰/۰۶۲	-۱۰/
۱۹۸۲	۲۳۹۱/۳	۳۱/۳۲۲/۸۸۷	۸۱/
۱۹۸۳	۲۴۴۱/۷	۳۲/۲۱۴/۱۰۸	۲/۱